

ДІЯЛЬНІСТЬ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО КРАЙОВОГО СТАВРОПІГІЙНОГО БРАТСТВА СВЯТОГО АПОСТОЛА АНДРІЯ ПЕРВОЗВАННОГО В ПЕРІОД ТРЕТЬОГО ВІДРОДЖЕННЯ УАПЦ: СПЕЦИФІКА ВІДНОСИН ДВОХ СТРУКТУР

THE ACTIVITIES OF THE ALL-UKRAINIAN REGIONAL STAUROREGION BROTHERHOOD OF SAINT APOSTLE ANDREW THE FIRST-CALLED DURING THE THIRD REVIVAL OF THE UAOC: THE SPECIFICS OF RELATIONS BETWEEN THE TWO STRUCTURES^P

Актуальність. Релігійні трансформаційні процеси в Україні на межі 1980–1990-х рр. пов'язані з послабленням державної політики атеїзму й переходом до базових принципів свободи совісті та віросповідання. Особливо важливими для Церкви Христової та українського суспільства були процеси, які відбувались на Львівщині в час руйнації радянського режиму і довгоочікуваного проголошення незалежності суверенної Української держави. У досліджуваній період православ'я тут опинилося в центрі протиборства різних політичних і релігійних сил [Бойко, 2013, с. 588].

Сьогодні у церковно-релігійній та науково-історичній літературі є ціла низка публікацій, присвячених подіям третього відродження УАПЦ на межі 1980–1990-х рр. Про-

У статті проаналізовано діяльність Всеукраїнського крайового ставропигійного братства святого апостола Андрія Первозванного в період третього відродження Української Автокефальної Православної Церкви на межі 1980–1990-х рр. Розглянуто участь, роль та вплив братства на трансформаційний шлях УАПЦ від руху та об'єднання до православної конфесії національно-демократичного спрямування. На основі невідомих широкому загалу історичних фактів з опрацьованих джерел висвітлено інформацію про ключові персоналії досліджуваного періоду. Обґрунтовано висновок, що важливу роль у відродженні УАПЦ на Львівщині відіграло Всеукраїнське крайове

* Магістр Київської православної богословської академії.

** Master's degree of the Kyiv Orthodox Theological Academy.

те в дослідженнях мало уваги приділено питанню діяльності братств, зокрема ключової опори та підтримки вірних УАПЦ – Всеукраїнського крайового ставропігійного братства святого апостола Андрія Первозванного (далі – братство).

В історично-церковній літературі діяльність, роль і значення братств давно отримали високу оцінку як найголовніші церковно-громадські установи, що в XVI–XVIII ст. зосередили у своїх руках освітню, місійну та культурно-релігійну працю [Рожак Б., 1991, с. 1].

Попри тривалу паузу у своїй діяльності, яка перш за все пов'язана з відсутністю незалежної Української Держави та Церкви, у 1989 р. Львівське Ставропігійне Успенське братство знову відновило свою діяльність у зв'язку з новими викликами часу – суттєвими проблемами у відносинах між релігійними конфесіями на Львівщині.

Узагальнюючої праці з історії УАПЦ третього періоду (від 1989 р. до 2018 р.), на жаль, поки що не існує, а в науковому доробку більшості науковців переважно повторюється фактологічний матеріал без заповнення прогалів, які можна помітити при уважнішому вивченні подій релігійного життя 1989–1990-х рр. на Львівщині: визначальну роль громадськості та братських організацій у відродженні УАПЦ [Бажан О., Тригуб О., 2019, с. 107].

Мета статті – розкрити та обґрунтувати ключові аспекти діяльності Всеукраїнського крайового ставро-

ставропігійне братство святого апостола Андрія Первозванного.

Ключові слова: братство, автокефалія, УАПЦ, священник Володимир Ярема, митрополит Іоан Боднарчук, релігія, церква, Львів, РПЦ, УГКЦ.

The article deals with the analysis of the activities of the All-Ukrainian Regional Stauropygial Brotherhood of the Holy Apostle Andrew Primus Vocatus during the third revival of the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church on the border of the 1980s and 1990s. Considered the participation, role and influence of the brotherhood on the transformational path of the Ukrainian Orthodox Church from the movement and unification to the Orthodox confession of the national-democratic direction, which became one of the important elements of the struggle for the independence of Ukraine and the separation of the Ukrainian Orthodox Church from the religious influence of Moscow, is considered. On the basis of historical facts, unknown to the general public, from researched sources and literature, the article highlights information about key personalities of the period under study, their activities in the context of the implementation of the idea of the third revival of the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church through the cooperation of the brotherhood with the leadership of the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church. Particular attention is paid to intra-church development,

пігійного братства святого апостола Андрія Первозванного в період третього відродження УАПЦ на межі 1980–1990-х рр., а також специфіку відносин цих двох структур.

Для досягнення зазначеної мети необхідно виконати такі **завдання**:

- висвітлити відомості про ключові персоналії та події досліджуваного періоду;
- детально проаналізувати діяльність братства;
- встановити особливості впливу братства на діяльність відновленої структури УАПЦ;
- схарактеризувати рішення, ухвалені членами братства, які мали вплив на подальший розвиток церковних подій на Львівщині та загалом в Україні.

Виклад основного матеріалу. На українських землях перші церковні братства були створені наприкінці XVI ст. Основою перших конфрадерній були вже наявні об'єднання міщан, які опікувалися монастирями й храмами. Найдавнішим із відомих на сьогодні є Львівське Ставропігійне Успенське братство, яке почало функціонувати з кінця 80-х років XVI ст. У січні 1586 р. у Львові перебував Антіохійський патріарх Йоаким IV Доу, який прибув на Схід для збору пожертв [Ісаєвич, 2009, с. 349]. У патріарха склались дуже тісні контакти з братством. Тому група руських міщан розробила статут і подала його на затвердження патріархові, який не лише його затвердив, але й надав братству широкі права й повноваження, чим обмежував владу місцевого єпископа [Рожек, 1991, с. 1]. У цьому ж році було засновано Львівську братську школу – першу на території сучасної України.

Через три роки після візитації Антіохійського патріарха в Галичині перебував Константинопольський патріарх Єремія II Транос, який не лише підтвердив усі права братства, затверджені статутом 1586 р., але й надав Львівському братству право ставропігії [Рожек Б., 1991, с. 1].

in particular, the prospects of the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church at the time of its revival are analyzed, and the relations between the leading denominations in the region are revealed. The article highlights the forms and methods of state authorities for countering the activities of the brotherhood, the structure of the UAOC, and in general the idea of an autocephalous church in Ukraine. The conclusion is substantiated that an important role in the revival of the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church in the Lviv region was played by nationally oriented democratic forces that united in communities, in particular the All-Ukrainian Regional Stauropygial Brotherhood of the Holy Apostle Andrew Primus Vocatus.

Keywords: brotherhood, autocephaly, UAOC, priest Volodymyr Yarema, Metropolitan Ioan Bodnarchuk, religion, church, Lviv, ROC, UGCC.

Гуртування людей у певний рух завжди було реакцією на зміни в суспільному та релігійному житті. Посилення кризових явищ у житті православних спільнот Львова та Галичини спонукало мирян до дій задля удосконалення й модернізації. Першочерговою метою утворення перших братських організацій, які на початку складались із представників міщанства, була необхідність матеріально підтримувати православні громади. Окрім фінансового аспекту, представникам братства вдавалось відстоювати в сеймі інтереси православних вірян, виступати за релігійні, культурні та політичні права православних громад [Кралюк П., 2017].

Із плином часу братська організація все більше перетворювалась на автономну структуру, яка часто ігнорувала вказівки церковної ієрархії. Близько середини XVII ст. братство вже складалось із представників православ'я різних станів, національностей і країн. Члени братства власним коштом наймали працівників, учителів, проповідників та друкарів, що обурювало церковне керівництво. Як зазначав Михайло Грушевський, «у житті українського міщанства братський рух як, з одного боку, мав характер національної оборони від чужих замахів, так з другого, мав тенденцію до утворення правлячого українського осередка» [Грушевський, 1995, с. 35].

Розвиток братства зупинився у зв'язку з переходом Львівської єпархії під юрисдикцію Папи Римського. Під тиском влади 1708 р. братство прийняло умови унії з РКЦ [Ісаєвич, 2009, с. 349]. Більшість членів продовжували протистояти нав'язуванню католицизму, обстоювали своє прагнення й право на вільне сповідання православ'я.

З появою нових викликів братству довелося змінювати вектор своєї діяльності, яка все одно залишалась майже непоміченою. 1788 р. австрійська влада ліквідувала братство. Частина членів вдалось мобілізуватись і підтримувати діяльність Ставропігійного інституту, який австрійська влада відновила 1788 р. Історія інституту завершується 1939 р., що пов'язано з радянською окупацією Галичини.

Короткий вступний екскурс в історію братства показує, що всю його діяльність наскрізь пронизує прагнення відстоювати право на свободу православного віросповідання. Період радянського тоталітарного режиму потужно пошкодив тіло українського народу, але душа його залишилась живою та діяльною, з бажанням далі розвивати свою Церкву у своїй незалежній державі.

Прагнення відстоювати ідеї незалежної Української Православної Церкви та процеси, які відбувались на Галичині в результаті відновлення офіційної діяльності УГКЦ, спонукали свідомих львів'ян до відновлення діяльності братства під новою назвою Всеукраїнське крайове ставропігійне братство святого апостола Андрія Первозванного.

Із серпня 1989 р. в Галичині масово поширюється «Заклик про вихід із РПЦ». На Літургіях духовенство львівських храмів починає проповідувати ідеї мученицької Української Автокефальної Православної Церкви та її відродження [Федів, 2019, с. 20]. Водночас свою діяльність на Заході України відновлює Українська Греко-Католицька Церква, що супроводжується численними конфліктними ситуаціями та протистоянням між трьома церковними структурами: РПЦ, УАПЦ та УГКЦ.

Відновлення діяльності братства наприкінці ХХ ст. було реакцією на трансформаційні процеси загальноукраїнського рівня. Ось що пише перший староста вже відновленого Львівського крайового братства Степан Рожак: «Господь благословив в кінці тяжкого для України ХХ ст. засвітитись світлу визволення з духовного і національного мороку гноблення. Потепління в мерзлоті тоталітарного режиму сприяє відродженню незалежних громадських, політичних та релігійних організацій. Починається бурхливий процес відродження незалежної України, що тяжко собі уявити без відродження духовного. Відроджується Українська Автокефальна Православна Церква. Як відгомін далеких часів відроджується Львівське братство – помічник і опора УАП Церкви» [Рожак, 1991, с. 1].

Заплановані керівництвом СРСР реформи демократизації випереджали події на місцях, які свідчили про перехід від московського до українського православ'я. Усе більше парафій починали використовувати українську мову в богослужіннях. Численні заборони та репресії не змогли знищити прагнення народу до релігійної та політичної незалежності. 11 лютого 1989 р. один із ініціаторів руху за автокефалію УПЦ у Львові настоятель церкви святих апостолів Петра і Павла свящ. Володимир Ярема скеровує лист до екзарха України, митрополита Київського і Галицького Філарета (Денисенка). Цей лист був першим відкритим зверненням у радянську епоху, яке критикує вищу церковну ієрархію за нехтування історичним надбанням українського народу [Федів, 2019, с. 19]. У листі відсутня будь-яка інформація щодо проголошення автокефалії, проте суспільство сприйняло його як початок чогось нового і суттєвого [Відкритий лист, 1989].

5 лютого 1989 р. в Україні створено ініціативний комітет для відродження УАПЦ, до якого увійшли Олександр Ткачук, Лариса Лохвицька, Анатолій Битченко, Микола Будник, Сергій Набока та ін. [Мисаковець, 1991, с. 1]. Ініціативний комітет очолив священник Ризької єпархії Богдан Михайлечко, колишній настоятель Свято-Успенського храму м. Єлгава. Члени комітету були переконані, що в умовах демократизації радянського суспільства та гласності відновлення УАПЦ цілком реальне, оскільки більшість священників республіки за національністю є українцями і їх необхідно лише відірвати від Москви [Бажан, Тригуб, 2019, с. 109].

Перелом у становленні Української Автокефальної Православної Церкви стався 19 серпня 1989 р.: свящ. В. Ярема на Літургії у храмі святих апостолів Петра і Павла м. Львова, вперше відправлений українською мовою в цьому храмі, зачитав звернення Комітету з відродження УАПЦ, а незабаром, 21 серпня, оголосив про свій вихід з-під юрисдикції РПЦ: «Цим письмом заявляємо, що наша церковна громада відмовляється від підлеглості Руській Православній Церкві і приєднується до Ініціативного комітету відродження УАПЦ, який існує в місті Києві» [Бажан, Тригуб, 2019, с. 111–112].

В. Ярема народився у с. Глідні Березівського повіту на Сяноччині. У 1945 р. родина вимушено переїхала на Львівщину. З квітня 1945 р. Володимир перебував на військовій службі у радянській армії. Після служби певний час працював у Державному музеї українського мистецтва. 10 серпня 1947 р. рукопокладений у священницький сан. Заочно йому вдавалось навчатись у Ленінградській духовній семінарії, проте його відраховали за національні переконання. Від дня священницької хіротонії був настоятелем багатьох релігійних громад у Галичині, а в 1969 р. його призначено настоятелем церкви святих апостолів Петра і Павла у Львові. Разом із дружиною виховував п'ятьох дочок і двох синів [Федів, 2019, с. 14].

Церква святих апостолів Петра і Павла у Львові стала першим чинним осередком УАПЦ в Україні. Одними з перших під юрисдикцію УАПЦ перейшли віряни Успенської церкви, які вже почали об'єднуватись навколо ідеї Ставропігійського Львівського братства. Загалом станом на жовтень 1989 р. на Львівщині до УАПЦ перейшло тільки 10 парафій, що свідчить про значні проблеми автокефального руху із залученням у своє лоно релігійних громад [Муравський, 2008, с. 164].

11 жовтня 1989 р. в приватному будинку свящ. Івана Пашулі відбувся Собор групи православних священників – борців за

відродження Української Автокефальної Православної Церкви, на якому були присутні 17 священників і один мирянин. Собор звернувся до преосвященного Іоана (Боднарчука) із проханням прийняти духовне керівництво відродженої на українських землях Української Автокефальної Православної Церкви.

16 жовтня 1989 р. митрополит Іоан (Боднарчук) дав на це згоду, він вийшов із структури РПЦ та став першоієрархом УАПЦ. Майбутній митрополит народився на Тернопільщині, охрещений іменем Василь. Після школи навчався в музичному училищі, а потім у Ленінградській духовній семінарії. 6 жовтня 1977 р. рішенням Священного Синоду протоієрею Василю Боднарчуку визначено бути єпископом Житомирським і Овруцьким [Журнал, 1977, с. 6]. 13 вересня 1989 р. владика Іоан звільнений Священним Синодом від управління єпархією через поганий стан здоров'я.

Про подальше значне зростання на загальноукраїнському рівні соціальної мобілізації громадян навколо ідеї Автокефальної Української Церкви свідчить з'їзд представників релігійних громад УАПЦ із більшості регіонів України, який проходив у Києві 9 грудня 1989 р. На з'їзді обговорювались перспективні завдання та актуальні проблеми відродження УАПЦ в Україні. Також учасники ухвалили рішення про створення Всеукраїнського церковного братства імені апостола Андрія Первозванного у Львові, яке фактично почало виконувати обов'язки раніше створеного Комітету з відродження УАПЦ. Історичним обґрунтуванням місії братства та взірцем стало Львівське Успенське ставропігійне братство, яке діяло у XVI–XVIII ст., що й визначило місцеперебування братства при Успенській церкві м. Львова. Відроджене братство очолив парафіянин Успенської церкви Богдан Рожак, а до керівного складу ввійшли Святослав Ярема (син о. Володимира Яреми), Ярема Бучинський, Віра Маркович (дочка о. Володимира Яреми), Олег Махницький та ін. Ідеологія відновленого братства була зорієнтована на відродження національної орієнтації УАПЦ та соборноправних засад, подолання формалізму РПЦ та повернення мирянам активної ролі у церковному житті [Бажан, Тригуб, 2019, с. 117–118].

Братство цілком підтримувало ідею запрошення митрополита Іоана (Боднарчука) для управління Львівською єпархією; прихильником цього був о. В. Ярема зі своїм оточенням. Об'єднання зусиль братства та о. Володимира все яскравіше простежується в подальших подіях.

Незабаром під керівництвом митрополита Іоана запрацювала єпархіяльна канцелярія та єпархіяльна рада нової струк-

тури УАПЦ. Налагодження управлінської вертикалі УАПЦ ускладнювало відносини між духовенством та представниками братства, які не хотіли підпорядковуватись церковній ієрархії. Керівництво братства залишалось на своїх переконаннях про створення окремої організаційної структури, яка б тісно співпрацювала з духовенством УАПЦ. Прикладом для наслідування Львівське Успенське братство мало Українське православне братство св. Володимира з міста Торонто (Канада), яке функціонувало як окрема організація. Керівництво братства докладало максимум зусиль для реалізації своїх ідей щодо незалежного функціонування.

Розбіжності між керівництвом УАПЦ та братством були також на ідеологічному рівні: їх роз'єднував погляд на організацію управління нової структури УАПЦ – ієрархічна чи соборноправна.

Визначну роль учасники братства та його голова Б. Рожак відіграли в проведенні 14 грудня 1989 р. у Петропавлівському храмі м. Львова Собору УАПЦ, який розглянув питання, пов'язані з реабілітацією відновленої структури УАПЦ в Україні. Учасники собору обговорили поточний стан справ у Церкві та перспективи подальшого розвитку.

Окрім бажання спільної боротьби за автокефальну Українську Православну Церкву, духовенство УАПЦ і представників братства об'єднувало прагнення чинити опір представникам Української Греко-Католицької Церкви, які гостро заявляли претензії на храми. Православні віруючі звертались за допомогою саме до братства, яке їх підтримувало. Дії братства із захисту інтересів своїх релігійних громад та виправлення заподіяних їм кривд суттєво ускладнили процес легалізації УГКЦ, а також призвели до більшого загострення міжконфесійних конфліктів за будівлі храмів у 1990–1991 рр. [Бублик, 2010, с. 211].

Усі члени братства та майже все вище духовенство УАПЦ вбачали в греко-католицизмі зраду національних інтересів України та української ідеї, а тому відстоювали переконання, що відродження греко-католицизму приведе до великих проблем в Україні та зокрема на Галичині [Бойко, 2013, с. 594]. На їхню думку, підпорядкованість Римському Папі не мало жодного історичного й морального обґрунтування [Бублик, 2010, с. 211].

5–6 червня 1990 р. в Києві проходив Перший організаційний Всеукраїнський Святий Собор Української Автокефальної Православної Церкви. На початку собору разом із привітальним словом від архиєреїв та священників до учасників собору звер-

тались поет Іван Драч, народні депутати Сергій Головатий та Олесь Шевченко [Івченко, 1990, с. 1].

На соборі було утворено Український патріархат. Шляхом голосування патріархом обрано митрополита Мстислава (Скрипника) з титулом «Патріарх Київський і всієї України» [Клос, 2019, с. 161]. На час відсутності святішого патріарха собор уповноважив митрополита Львівського і Галицького Іоана (Боднарчука) керувати всіма справами церковного життя української патріархії, надавши йому титул «Намісник Святого Київського Патріаршого Престолу». Через опір о. В. Яреми та вплив братства митрополита Іоана не обрали патріархом УАПЦ [Федів, 2019, с. 24].

На соборі було створено Львівсько-Галицьку митрополію при Соборі свв. апп. Петра і Павла у м. Львові [Діяння Першого помісного собору УАПЦ, 1990]. Собор постановив сприяти розвитку братств та сестринств, зокрема і першого братства, відновленого після проголошення відродження УАПЦ, – Ставропігійного братства святого апостола Андрія Первозванного [Там само].

Після Собору було надіслано звернення до Президента СРСР і уряду України щодо визнання УАПЦ та повернення їй належних давніх історичних святинь, до Вселенського Патріарха Димитрія та всіх глав автокефальних православних Церков. Учасники собору зібрали кошти для дітей, потерпілих від аварії на ЧАЕС [Івченко, 1990, с. 2].

18 листопада 1990 р. у соборі Святої Софії м. Києва відбулась інтронізація владики Мстислава на святійшого патріарха. Чин першої української інтронізації був зредагований та проведений особисто митрополитом Іоаном (Боднарчуком). Після подій інтронізації митрополит Іоан жив та діяв в Україні, натомість патріарх Мстислав перебував у Канаді, що створювало передумови для претендування митрополита Іоана на титул першоієрарха УАПЦ.

На боці патріарха Мстислава був владика Антоній (Масендич), о. В. Ярема та члени ставропігійного братства як ідейні послідовники о. Володимира. На думку митрополита Іоана, коло священників на чолі з о. Володимиром підбурювало Львівське братство до бунту проти нього. Конфлікт між патріархом Мстиславом та митрополитом Іоаном різуче відбивався на діяльності братства.

За допомогою братства о. В. Ярема очолив рух за заміну Львівського архиєрея, що згодом і сталося. Проте, забігаючи на-

перед, зауважимо, що із жодним Львівським владикою братству та зокрема о. Володимиру не вдавалось знайти спільної мови [Федів, 2019, с. 24].

Реакцією від патріарха на дії владики Іоана було позбавлення його титулу «місцеблюстителя патріаршого престолу». Керуючим справами патріархії призначено єпископа Антонія (Масендича) [Писик, 2014, с. 207].

Для оптимізації діяльності братства на початку 1991 р. відбулись звітно-організаційні конференції: 9–10 лютого – II Всеукраїнська, 16–17 лютого – Львівська міська, 23 лютого – II Львівська крайова. На конференціях підсумували річну діяльність братства, обговорили проблеми розвитку як структури братства, так і УАПЦ загалом. Підсумком дискусій та обміну думками було визначення головних ліній діяльності братства: сприяння розвитку УАПЦ на всю Україну, захист релігійних громад і храмів. Складовими цього процесу братство визначило, по-перше, місійну діяльність духовенства для підтримки новоутворених громад в Україні; по-друге, налагодження видавничої діяльності братства та адекватна координація цього процесу на всеукраїнському й регіональному рівнях [Ярема, 1991, с. 4].

Офіційним виданням Української Автокефальної Православної Церкви була газета «Наша Віра», головним редактором якої став відомий публіцист, поет, мислитель та філософ Євген Сверстюк. Видавництво було започатковано у Києві. Перший номер газети вийшов у вересні 1989 р.

Питання видавничої діяльності самого братства на момент проведення конференцій вже поступово розвивалось. Газета «Відродження» з'явилась у 1990 р. і була першим виданням братства святого апостола Андрія Первозванного. Ядро редакції газети склали Віра Маркович, Роман Івченко та Святослав Ярема, який був головним редактором. Газета готувалася підпільно, друкували її в країнах Прибалтики, пізніше газету доставляли до Львова і звідси розповсюджували в парафіях УАПЦ та осередках братства. Газета зробила великий внесок у процес відродження УАПЦ в Україні. На її сторінках друкувались звернення єпископату та духовенства, вона була голосом братства та людей до керівництва УАПЦ. Можна ствердити, що газета «Відродження» стала попередницею газети братства «Успенська вежа», видання якої продовжується і до сьогодні.

У 1991 р. нарешті з'явилась змога друкувати газету братства в Україні. Задля підкреслення зв'язку з Львівським Успенським ставропігійним братством газету назвали на честь дзвіниці

Успенської церкви – «Успенська вежа». Перше видання газети вийшло друком у Львові в березні 1991 р., її головним редактором став Роман Мисаковець. Перший період існування газети був фінансово для братства дуже складним через зростання цін на папір та вартість друку. Попри труднощі, братству вдавалось знаходити кошти на видавничу діяльність задля того, щоб друковане слово для православних парафій було живим.

Реалізацію ідеї реєстрації братства в органах державної влади було розпочато на згаданій вище Львівській конференції, де затверджено статут братства як незалежного, громадсько-релігійного об'єднання [Ярема, 1991, с. 4]. В органах державної влади статут братства було затверджено рішенням Львівського міськвиконкому від 21 червня 1991 р. № 237.

У травні 1991 р. митрополит Іоан (Боднарчук) виїхав до США, що пов'язано з погіршенням стану його здоров'я. На час відсутності митрополита тимчасово виконувачем обов'язків керуючого Львівською єпархією Архиєрейський собор призначив єпископа Чернівецького Даниїла (Ковальчука). Владика Даниїл як керуючий Львівською єпархією намагався вирішити питання, пов'язані з міжконфесійними непорозуміннями. За період його керівництва навіть відбувся пікет Львівської обласної ради, у якому він особисто брав участь.

Проте з виїздом митрополита Іоана до США замість примирення прийшло ще більше посилення непорозумінь між Консисторією УАПЦ та братством; духовенство єпархії згуртувалось навколо нового керуючого єпархії.

У період відсутності в Україні митрополита Іоана (Боднарчука) 20 вересня 1991 р. у газеті «За вільну Україну» вийшла стаття свящ. В. Яреми «До духовенства і віруючих УАПЦ», яка набула великого резонансу в суспільстві. У статті о. Володимир у досить різкій формі висловлюється про митрополита Іоана, якого, на думку автора, було залучено до боротьби проти інтронізації обраного патріарха Мстислава. У статті особливу увагу зосереджено на звинуваченнях у методичному руйнуванні засад УАПЦ з боку оточення митрополита Іоана [Ярема, 1991, с. 1].

«Митрополит Іоан оточив себе духовенством, що відіграло неабияку роль в РПЦ і перебувало в приязних стосунках із комуністичною владою. Почалась боротьба з ініціаторами автокефалії. Відразу впав у немилість чесний і принциповий отець Іван Пашуля. Підступно і цинічно митрополитом та його прибічниками штучно формувався образ Братства святого апостола Андрія Первозванного як такого, що нібито рветься до влади у

Церкві і, якщо його не розігнати, почне керувати священиками, а, найгірше, церковними касами. Ця хитрість, на жаль, мала помітний успіх, і Братство стало майже паралізованим у своїй діяльності», – зазначав у статті свящ. В. Ярема [Ярема, 1991, с. 1].

Водночас у листі висловлено незадоволення також діяльністю владики Даниїла (Ковальчука). В. Ярема стверджував, що з благословення владики почали штучно створюватись всілякі товариства і ради, альтернативні братству та наявним церковним радам. Позиція отця Володимира була цілеспрямовано зорієнтована на захист братства.

1 жовтня 1991 р. у Львові відбулись збори духовенства Львівщини. На зборах були присутні 8 архиєреїв УАПЦ та майже всі священнослужителі Львівської області. Учасники зборів найчастіше торкались проблеми братства. Більшість священників виступили проти діяльності братства і вимагали, щоб воно не втручалось в діяльність релігійних громад. Збори одностайно проголосували про підпорядкування братства церковній ієрархії; правлячий єпископ повинен був благословляти їхню діяльність, а вони повинні перед ним звітувати.

Рішення зборів викликало опір від керівництва та членів братства, оскільки за статутом воно є самостійною громадсько-релігійною організацією і діє згідно з ним (статутом). Представники братства чітко усвідомлювали важливість рішень зборів, тому звернулися до них із зверненням.

У зверненні зазначалось, що братство є організацією мирян та захисником УАПЦ. Тому воно є партнером свідомого духовенства у формуванні гідного обличчя УАПЦ, над якою поки що закономірно тяжать успадковані від РПЦ вади: пасивність духовенства, нерозуміння засад соборноправності та боязнь відповідальності перед мирянами. На думку керівництва братства, головними засадами гармонійної співпраці духовенства і братства повинно бути недопущення будь-яких емоційних проявів з обох сторін та невтручання у ті справи братства з боку духовенства, які є поза межами їхньої компетенції. Братство закликала єднатись навколо спільної ідеї – незалежної, соборноправної Церкви в незалежній соборній Україні.

Водночас далі братство нагадує про потребу дбати про якість обрядів, церковного начиння та архітектури храмів. Братство пропонує утворити постійний координаційний орган і регулярне представництво духовенства на зборах ради братства та забезпечити участь делегатів братства у соборах і засіданнях єпархіяльної ради. Звернення підписали Святослав Ярема і Богдан Рожак.

Загострення конфлікту призвело до того, що 29 лютого 1992 р. митрополит Іоан (Боднарчук) видав указ про заборону в служінні свящ. В. Яреми. Причиною заборони була стаття «До духовенства і віруючих УАПЦ» в газеті «За вільну Україну» та прагнення посіяти розбрат між єпископами та духовенством УАПЦ [Писик, 2014, с. 207].

Посилаючись на підбурювання та наговорювання, а також прагнення голови братства Б. Рожака очорнити УАПЦ, митрополит Іоан видав указ про відлучення його від Церкви Христової аж до повного розкаяння [Писик, 2014, с. 207].

29 квітня 1992 р. УАПЦ втратила свого неформального лідера, оскільки на архиєрейському соборі було ухвалено рішення про виключення митрополита Іоана зі складу єпископату УАПЦ. Конфлікт між митрополитом Іоаном та о. В. Яремою призвів до розділення структури Української Автокефальної Православної Церкви на два блоки. Частина УАПЦ, яка була послідовниками митрополита Іоана, 25–26 червня 1992 р. на Об'єднавчому Соборі об'єднується з УПЦ в єдину Церкву, що отримала назву Українська Православна Церква Київського Патріархату. Отець В. Ярема за підтримкою частини єпископату й братства у 1993 р. став патріархом УАПЦ з іменем Димитрій [Писик, 2014, с. 208].

Висновки. Підводячи підсумки, варто відзначити те, що ключову роль у відродженні УАПЦ на загальноукраїнському та локальному рівнях відіграли національно орієнтовані демократичні сили, які об'єднувались в організації на кшталт Комітету з відродження УАПЦ, Українського культурологічного клубу та Всеукраїнського крайового ставропігійного братства святого апостола Андрія Первозванного. Представники саме цих національно-демократичних сил, які боролись за незалежність України, були найяскравішими поборниками автокефалії православ'я в Україні.

Діяльності братства та структури УАПЦ державна партійна влада чинила постійний опір. Влада вбачала в автокефальному русі суто політичний контекст, тобто намагалась за допомогою політичних екстремістів та прозахідних сил використати релігійний фактор для розвалу СРСР і проголошення незалежності УРСР [Бажан, Тригуб, 2019, с. 124].

На жаль, разом із зовнішніми перешкодами між членами братства та керівництвом і духовенством УАПЦ було чимало внутрішніх конфліктних ситуацій і суперечностей.

Ключові вектори діяльності керівника відродженого братства Б. Рожака та його керівного складу (С. Ярема, Р. Бучинський,

В. Маркович, О. Махницький та ін.) були зорієнтовані на ідеї о. В. Яреми, який 19 серпня 1989 р. у храмі святих апостолів Петра і Павла м. Львова проголосив вихід з-під юрисдикції РПЦ. Ідеологія братства була зорієнтована на відродження національної орієнтації УАПЦ та соборноправних засад, подолання формалізму РПЦ та повернення мирянам активної ролі в церковному житті.

На особливу увагу заслуговує такий важливий напрямок діяльності братства, як випуск періодичних видань, у яких вдавалось руйнувати велику кількість стереотипів про православ'я та Православну Церкву, нав'язані противниками ідей єдиної та незалежної Української Православної Церкви. Першим виданням братства була газета «Відродження», яка з'явилась у 1990 р. Головним редактором газети був С. Ярема. Тільки у 1991 р. нарешті з'явилась змога друкувати газету братства в Україні, тому газета «Відродження» була попередницею постійної газети братства «Успенська вежа». Головним редактором газети став Р. Мисаковець; перше видання вийшло друком у Львові в березні 1991 р.

Порівняно з духовенством єпархії, представники братства більш рішуче стояли на захисті інтересів вірян, які звертались до єпархіального центру за допомогою у зв'язку з радикальними діями представників легалізованої УГКЦ із захоплення храмів.

Відносини духовенства єпархії та членів братства з часом лише ускладнювались. Кульмінацією конфлікту стали укази митрополита Іоана про заборону в служінні свящ. В. Яреми та про відлучення від Церкви Христової аж до повного розкаяння голови братства Б. Рожака.

29 квітня 1992 р. УАПЦ втратила свого неформального лідера, оскільки на архиєрейському соборі було ухвалено рішення про виключення митрополита Іоана зі складу єпископату УАПЦ. Давній конфлікт між митрополитом Іоаном та о. В. Яремою призвів до розділення структури Української Автокефальної Православної Церкви на два блоки. Подіями об'єднання частини УАПЦ з УПЦ в єдину Українську Православну Церкву Київського Патріархату завершується важливий етап становлення Успенського братства. Історія братства надалі буде розвиватись в ключі прихильності до патріарха Димитрія (Яреми) та підтримки єпископату УАПЦ, який не підтримав об'єднання з УПЦ 25–26 червня 1992 р. на соборі в Києві. Однак ці події потребують детального аналізу та висвітлення в окремому дослідженні.

Шлях українців до єднання в Помісну Православну Церкву України був тривалим і дуже складним. Глобальні процеси національно-релігійного піднесення громад за ідею автокефалії відбувались саме на Львівщині, а найбільшим виразником думки вірян в досліджуваній період було саме братство. Попри намагання братства сприяти вирішенню проблем, першочергових для подальшого розвитку УАПЦ, внутрішні конфлікти та амбіції релігійних лідерів не дозволили тоді повноцінно вирішити питання об'єднання українського православ'я.

1. Архиерейская хиротонія. *Журнал Московской Патриархии*. Москва, 1977. № 12. С. 80.
2. Бажан О., Тригуб О. Відродження УАПЦ в Україні 1989–1990 рр.: від «неформального об'єднання» до конфесії національного спрямування. *Ідеологія і політика*. 2019. № 3(14). С. 106–127.
3. Бойко Р. Проблеми взаємодії УГКЦ із православ'ям у кінці 1980-х – 1990-х рр. *Історія релігій в Україні: науковий щорічник / упор. О. Киричук, М. Омельчук, І. Орлевич*. Львів, 2013. Вип. 23. Ч. 1. С. 588–599.
4. Бублик Т. Легалізація УГКЦ у контексті міжконфесійних взаємин (1989–1991): стосунки з православними та римо-католиками. *Історія релігій в Україні: науковий щорічник / упор. О. Киричук, М. Омельчук, І. Орлевич*. Львів, 2010. Вип. 20. Ч. 1. С. 206–215.
5. Відкритий лист протоієрея Володимира Яреми до Митрополита Київського і Галицького Філарета, Патріаршого Екзарха України (1989). *Львівське крайове ставропігійне братство Святого Андрія Первозванного*. URL: https://stavropigia.lviv.ua/index.php?id=15&tx_ttnews%5Btt_news%5D=416&cHash=a4923adab675b2eefe20f3fd2c406216.
6. Грушевський М. Історія української літератури: В 6 т. 9 кн. Київ, 1995. Т. 5. Кн. 2: перше відродження (1580–1610 рр.) / Упор. О. В. Дідух. Київ, 352 с.
7. Діяння Першого помісного собору УАПЦ 5–6 червня 1990 р. *Львівське крайове ставропігійне братство Святого Андрія Первозванного*. URL: https://stavropigia.lviv.ua/index.php?id=15&tx_ttnews%5Btt_news%5D=438&cHash=1a32adde240291c785cdacc83d92c894.
8. Івченко І. Третє відродження. *Відродження*. № 2. 1990. С. 1.
9. Ісаєвич Я. Львівське братство, Свято-Успенське ставропігійське братство у Львові, Львівська ставропігія. *Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.* Київ, 2009. Т. 6: Ла-Мі. 784 с.
10. Клос В., прот. Автокефалія Української Церкви: огляд від Хрещення до Синодального Томосу. Київ, 2019. 189 [3] с.
11. Кралюк П. Братський рух та його роль у розвитку богословської думки. *РІСУ*. URL: https://risu.ua/bratskiy-ruh-ta-yogo-rol-u-rozvitku-bogoslovskoj-dumki_n84466.
12. Мисаковець Р. Слово до наших читачів. *Успенська вежа*. № 1 (1). Березень 1991. С. 1–2.
13. Муравський О. Українська Автокефальна Православна Церква в Західних областях УРСР на зламі 80–90-х рр. ХХ ст. *Проблеми гуманітарних наук*. 2008. Вип. 22. С. 163–172.
14. Писик Н. Митрополит Іоан (Боднарчук): життя та архіпастирська діяльність (1929–1994 рр.). *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Українське православ'я у контексті вітчизняної історії та суспільних трансформацій»*. Тернопіль, 2014. С. 201–211.
15. Рожак Б. Символ Львівського Братства. *Успенська вежа*. № 1 (1). Березень 1991. С. 1.

16. Федів Ю., Димитрій (Ярема), Патріарх Київський і всієї України, предстоятель УАПЦ. Життєвий шлях (1915–2000 рр.) та діяльність. Львів, 2019. 112 с.

17. Ярема С. II Всеукраїнська конференція братства. *Успенська вежа*. № 1 (1). Березень 1991. С. 4.

18. Ярема В., протопресвітер. До духовенства і віруючих УАПЦ. *За вільну Україну*. № 172 (297). 20 вересня 1991. С. 1.

1. Arkhyereiskaia khyrotonyia. *Zhurnal Moskovskoi Patryarkhyi*. Moskva, 1977. № 12. S. 80.

2. Bazhan O., Tryhub O. Vidrozhennia UAPTs v Ukraini 1989–1990 rr.: vid «neformalnoho obiednannia» do konfesii natsionalnoho spriamuvannia. *Ideolohiia i polityka*. 2019. № 3(14). S. 106–127.

3. Boiko R. Problemy vzaiemodii UHKTs iz pravoslaviam u kintsii 1980 kh – 1990 kh rr. *Istoriia religii v Ukraini: naukovyi shchorichnyk / upor. O. Kyrychuk, M. Omelchuk, I. Orlevych*. Lviv, 2013. Vyp. 23. Ch. 1. S. 588–599.

4. Bublyk T. Lehalizatsiia UHKTs u konteksti mizhkonfesiinykh vzaiemyn (1989–1991): stosunky z pravoslavnymy ta rymo-katolykamy. *Istoriia religii v Ukraini: naukovyi shchorichnyk / upor. O. Kyrychuk, M. Omelchuk, I. Orlevych*. Lviv, 2010. Vyp. 20. Ch. 1. S. 206–215.

5. Vidkrytyi lyst protoiereia Volodymyra Yaremy do Mytropolyta Kyivskoho i Halytskoho Filareta, Patriarshoho Ekzarkha Ukrainy (1989). *Lvivske kraiove stavropihiine bratstvo Sviatoho Andriia Pervozvannoho*. URL: https://stavropigia.lviv.ua/index.php?id=15&tx_ttnews%5Btt_news%5D=416&cHash=a4923adab675b2eefe20f3fd2c406216.

6. Hrushevskiy M. Istoriia ukrainnoi literatury: V 6 t. 9 kn. Kyiv, 1995. T. 5. Kn. 2: pershe vidrozhennia (1580–1610 rr.) / Upor. O. V. Didukh. 352 s.

7. Diiannia Pershohopomisnohosoboru UAPTs 5–6 chervnia 1990 r. *Lvovske kraiove stavropihiine bratstvo Sviatoho Andriia Pervozvannoho*. URL: https://stavropigia.lviv.ua/index.php?id=15&tx_ttnews%5Btt_news%5D=438&cHash=1a32adde240291c785cdacc83d92c894.

8. Ivchenko I. Tretie vidrozhennia. *Vidrozhennia*. № 2. 1990. S. 1.

9. Isaievych Ya. Lvivske bratstvo, Sviato-Uspenske stavropihiiske bratstvo u Lvovi, Lvivska stavropihiia. *Entsyklopediia istorii Ukrainy*: u 10 t. / redkol.: V. A. Smolii (holova) ta in. Kyiv, 2009. T. 6: La-Mi. 784 s.

10. Klos V., prot. Avtokefaliia Ukrainskoi Tserkvy: ohliad vid Khreshchennia do Synodalnoho Tomosu. Kyiv, 2019. 189 [3] s.

11. Kraliuk P. Bratskyi ruh ta yoho rol u rozvytku bohoslovskoi dumky. *RISU*. URL: https://risu.ua/bratskiy-ruh-ta-yogo-rol-u-rozvitku-bogoslovskoji-dumki_n84466.

12. Mysakovets R. Slovo do nashykh chytachiv. *Uspenska vezha*. № 1 (1). Berезень 1991. S. 1–2.

13. Muravskiy O. Ukrainska Avtokefalna Pravoslavna Tserkva v Zakhidnykh oblastakh URSR na zlami 80-90-kh rr. XX st. *Problemy humanitarnykh nauk*. 2008. Vyp. 22. S. 163–172.

14. Pysyk N., Mytropolyt Ioan (Bodnarchuk): zhyttia ta arhipastyrska diialnist (1929–1994 rr.). *Materialy Vseukrainskoi naukovy-praktychnoi konferentsii «Ukrainske pravoslavia u konteksti vitchyznianoï istorii ta suspilnykh transformatsii»*. Ternopil, 2014. S. 201–211.

15. Rozhak B. Symvol Lvivskoho Bratstva. *Uspenska vezha*. № 1 (1). Berезень 1991. S. 1.

16. Fediv Yu., Dymytrii (Iarema), Patriarkh Kyivskiy i vsiiei Ukrainy, predstoiatel UAPTs. Zhyttievyi shliakh (1915–2000 rr.) ta diialnist. Lviv, 2019. 112 s.

17. Iarema S. II Vseukrainska konferentsiia bratstva. *Uspenska vezha*. № 1 (1). Berезень 1991. S. 4.

18. Iarema V., protopresviter. Do dukhovenstva i viruiuchykh UAPTs. *Za vilnu Ukrainu*. № 172 (297). 20 veresnia 1991. S. 1.